

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИКИ ІНГІБУВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ПОСИЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

ВАСИЛЬЦІВ Тарас¹, САРАХМАН Василь², МАТВЕСЬВ Олександр³, КАРАПІНКА Максимільян⁴

¹ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»

<https://orcid.org/0000-0002-2889-6924>

e-mail: tgvas77@ukr.net

²ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»

<https://orcid.org/0009-0004-2699-5867>

³ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»

<https://orcid.org/0009-0000-8483-4579>

⁴ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»

<https://orcid.org/0009-0007-1759-4131>

У статті увага прикута до проблематики формування й реалізації регіональної політики розвитку малого бізнесу як вагомого чинника впливу на низку основоположних процесів гарантування стійкості соціально-економічної системи регіону. Показано, що ефективна регіональна політика підтримки суб'єктів малого бізнесу здатна в значній мірі активувати процеси розвитку цього сектора регіональної соціально-економічної системи. Своєю чергою, від цього залежить якість життя населення, а, відтак, збереження людського потенціалу в критично складних умовах війни і обумовленої нею соціально-економічної нестабільності, подолання депресивності сільських і віддалених територій регіону, стримування міграційної активності населення. З іншого боку, мале підприємництво вносить і вагомий вклад в зміцнення економічної безпеки регіональної економіки, адже формує значну частку ВРП (макроекономічна складова безпеки), генерує інноваційну активність (інноваційна компонента), забезпечує населення зайнятістю (соціальна безпека), забезпечує податкові поступлення до місцевих бюджетів (фінансова безпека), сприяє нарощенню експортного потенціалу (зовнішньоекономічна безпека) і т. д. На таких засадах метою дослідження визначено обґрунтування інструментів та засобів регіональної економічної політики стимулювання розвитку малого бізнесу в системі політики інгібування міграційних процесів та посилення економічної безпеки регіональної економіки.

Ключові слова: регіон, регіональна економіка, регіональна політика, економічна безпека, мале підприємництво, міграційні процеси, інгібування.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2025-18-22>

Стаття надійшла до редакції / Received 25.08.2025

Прийнята до друку / Accepted 12.10.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Формування сприятливого, прозорого та передбачуваного правового і економічного поля для реалізації громадянами права на підприємницьку діяльність є невід'ємною компонентою належного соціально-економічного розвитку держави / регіону, пріоритетною функцією органів державного управління в умовах ринкової економіки, реалізація якої необхідна для демократизації суспільства, забезпечення добробуту громадян, формування цивілізованого конкурентного середовища. Відповідно доцільно говорити про наявність взаємозв'язку між створенням дієвого економічного механізму розвитку малого бізнесу, становлення сприятливого економіко-правового середовища бізнесу, соціально-економічним зростанням держави, формуванням визначальних складників системи безпеки регіональної економіки.

Безперечно, проблема забезпечення розвитку малого підприємництва, стримування міграції населення та посилення економічної безпеки регіону характеризується найвищим рівнем пріоритетності та складності категорії, великою кількістю функціональних елементів та чинників, які її визначають. У зв'язку з цим обґрунтування методико-прикладних рішень в цій сфері потребує узгодження із системою економічної безпеки регіону, її структурними складниками, а також визначення місця розвитку малої підприємницької діяльності у цій системі, здійснення ієрархічної декомпозиції рівнів управління безпекою національної економіки.

Потреба у запровадженні дієвого економічного механізму розвитку малого бізнесу (зокрема, як чинника економічної безпеки регіону) актуалізується в нинішніх умовах, оскільки входить до переліку життєво необхідних елементів ефективного функціонування соціальної та економічної системи суспільства, механізму управління нею, забезпечення її захисту та розвитку. Це, в свою чергу, визначає засади взаємної відповідальності бізнесу та органів державного управління за порушення принципів створення безпечного економічного середовища.

Загальновідомо, що створення держави є об'єктивною передумовою управління нею як соціально-економічною системою, покликаною в тому числі створити умови безпечного середовища для життєдіяльності її громадян. Як і будь-який інший суб'єкт (чи система), держава потребує захисту власних інтересів, в тому числі в економічній сфері. Отже, доцільно обґрунтувати положення регіональної економічної політики стимулювання розвитку малого підприємництва в системі політики інгібування міграційних процесів та посилення економічної безпеки регіональної економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми та перспективи функціонування регіонального підприємницького сектора розкрито у наукових працях Т. Васильців, Р. Лупака, В. Волошина [1, с. 32-51], О. Мульської [5, с. 34-43] та ін. В інших дослідженнях узагальнюється інструментарій державного управління розвитком регіональних господарських систем в критично складних умовах війни, особливо через масові міграції населення (О. Пищуліна [6], К. Маркевич [2] та ін.), втрату робочих місць, зростання безробіття та труднощі з працевлаштуванням, зокрема молоді (О. Гринькевич, У. Садова [3, с. 126-138]), нові вимоги до персоналу та зміни у структурі зайнятості (К. Жирій [4]) та ін.

На сьогодні активно досліджуються питання прогнозування і планування змін в сфері міграції та економічної безпеки регіону (В. Філатов [7]), а також удосконалення інституціонального забезпечення функціонування та розвитку регіональної економіки в таких умовах (І. Юрчик [8, с. 109]).

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Проте нові виклики та істотне ускладнення умов середовища повномасштабної війни обумовлюють потребу в розробці нових напрацювань відносно більш проактивної регіональної політики стимулювання розвитку малого бізнесу, позитивного впливу цих процесів на послаблення міграційної активності населення та зміцнення за рахунок цього більшості складових економічної безпеки регіональної економічної системи.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування інструментів та засобів регіональної економічної політики стимулювання розвитку малого підприємництва в системі політики інгібування міграційних процесів та посилення економічної безпеки регіональної економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Активізація малого бізнесу є вагомим чинником регіонального розвитку та безпеки насамперед за рахунок збільшення обсягів валового регіонального продукту та відрахувань до місцевих бюджетів, створення нових робочих місць та підвищення рівня зайнятості, покращання таких структурних складників економічної безпеки регіону, як фінансовий, соціальний, технологічний, продовольчий, демографічний, енергетичний та екологічний, а також посилення інноваційного складника конкурентоспроможності національної економіки.

В умовах недостатнього рівня економічної безпеки підприємництва первинні економічні агенти не мотивовані здійснювати легальне господарювання, довгострокові капіталовкладення в інноваційній сфері, у низькорентабельних і капіталомістких видах економічної діяльності, в енергозберігаючих та екологозабезпечуючих секторах, формувати ресурсну базу економічного розвитку, виступати соціальним партнером держави. Наслідком цього є утворення структурних, галузевих і регіональних диспропорцій, зниження рівня економічної безпеки регіону.

Натомість, розвиток суб'єктів малого бізнесу, які ініціюють створення продукції новими методами, використання нових джерел сировини, ринків збуту за рахунок ефективного поєднання факторів виробництва, дозволяє підвищити економічний потенціал і конкурентоспроможність національної економіки, покращити участь держави в міжнародному поділі праці. Поступ малого бізнесу є об'єктивною передумовою розвитку регіональної економіки, отже, – важливим завданням регіональної політики зміцнення економічної безпеки регіону, оскільки дозволяє істотно мінімізувати ймовірність таких загроз безпеці в економічній сфері, як: зниження міграційної активності населення, уповільнення темпів внутрішнього виробництва, зниження інноваційно-інвестиційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу, порушення коопераційних зв'язків всередині економіки, зростання фінансових та кредитних ризиків,

досягнення критичного рівня фізичного і морального зносу основних виробничих фондів у провідних галузях промисловості, недостатні темпи відтворювальних процесів та структурні деформації в економіці, надмірна залежність регіональної економіки від кон'юнктури ринків та нерациональна структура експорту, зростання частки іноземного капіталу.

З огляду на важливість місця та ролі запровадження економічного механізму стимулювання розвитку малого бізнесу в системі економічної безпеки регіону, пріоритетним суб'єктом реалізації завдань з її забезпечення є органи державного управління, а політика має формуватися на основі чітко визначеної мети (створення належних умов для започаткування та здійснення підприємницької діяльності, збереження належного рівня захищеності підприємницького сектору від внутрішніх та зовнішніх загроз, посилення ролі суб'єктів підприємництва в мінімізації економічних загроз безпеці регіону, забезпеченні інноваційного розвитку та конкурентоспроможності економіки), усвідомлення суб'єктів та їх функцій, механізмів, методів та засобів управління, ресурсного забезпечення.

Пріоритетними завданнями органів регіональної влади як суб'єкта реалізації економічного механізму розвитку малого бізнесу є недопущення настання таких загроз, як зниження рівня ділової активності населення, суб'єктивне ускладнення доступу до підприємницької діяльності чи господарських ресурсів, неправомірне втручання у діяльність суб'єктів підприємництва, монополізація економіки, суттєве зниження рівня ефективності фінансово-господарської діяльності та використання ресурсного забезпечення критичної маси підприємств, погіршення рівня конкурентоспроможності підприємств (у тому числі у галузево-територіальному аспекті), формування нерациональної та неефективної галузевої структури; значне зменшення обсягів виробництва у базових видах економічної діяльності.

Для ефективної реалізації окреслених завдань регіональним органам влади необхідно використовувати такі засоби, як створення належної нормативно-правової бази, здійснення заходів соціально-психологічного та інформаційно-роз'яснювального характеру, удосконалення системи судового та оперативного фізичного захисту, провадження ефективної регуляторної, податкової, фінансово-кредитної, інноваційно-інвестиційної політики, моніторингу рівня безпеки підприємництва, регулювання внутрішнього ринку.

Складність, поліструктурність категорії розвитку малого підприємництва, її залежність від економічних, соціальних, політичних, історичних, технологічних, психологічних та інших чинників розвитку суспільства обумовлюють необхідність усвідомлення суб'єктами підприємництва своєї ролі у вирішенні сукупності завдань поступу підприємницького сектору регіональної економіки. Зокрема, важливим є здійснення легальної фінансово-господарської діяльності, посилення інноваційного складника конкурентоспроможності продукції (послуг), вживання заходів, спрямованих на зміцнення соціального, енергетичного, екологічного та інших структурних складників економічної безпеки регіону, формування надійних механізмів гарантування економічної безпеки підприємства на мікрорівні, а також забезпечення економічної ефективності діяльності, використання ресурсного забезпечення та суспільної праці.

Оцінка ефективності заходів політики забезпечення розвитку малого бізнесу передбачає поєднання таких методів дослідження, як моніторинг соціально-економічних показників, експертної оцінки, багатовимірною статистичного аналізу. Причому високий рівень економічної безпеки регіону досягається лише за умови, що вся сукупність обраних для оцінки показників перебуває в межах допустимих значень, а безпосередньо оцінка стосується репрезентативної частки суб'єктів підприємницької діяльності.

Підвищенню ефективності економічного механізму стимулювання розвитку малого бізнесу сприяє імплементація позитивного світового досвіду в цій сфері, який стосується розвитку інституціонального базису безпеки, створення сприятливого для підприємництва бізнес-середовища, покращання можливостей доступу суб'єктів підприємництва до зовнішніх ринків, розвитку венчурних компаній та залучення страхової сфери як дієвого механізму зниження ризиків первинних економічних агентів.

Це об'єктивно доводить необхідність удосконалення стратегічного програмування досліджуваного економічного механізму за складовими як на рис. 1. Так, метою регіональної політики має стати створення належних умов підприємницької діяльності, забезпечення належного рівня захищеності підприємницького сектору від внутрішніх та зовнішніх загроз, посилення ролі суб'єктів підприємництва в мінімізації ризиків економічної безпеки регіону, забезпеченні інноваційного складника конкурентоспроможності регіональної економіки.

Тоді як операційними цілями регіональної політики в аналізованій сфері доцільно

визначити: удосконалення інституціонального базису підприємництва; розвиток і реалізація експортного потенціалу вітчизняних підприємств; покращання інвестиційно-інноваційного „клімату”; зміцнення фінансової, науково-технологічної, виробничої, енергетичної та екологічної безпеки підприємництва.

Для належної реалізації стратегічних завдань регіональної політики розвитку малого підприємництва необхідно сформулювати її повноцінний інституціональний базис. Доцільність заходів у цьому напрямі підтверджується тим, що інфраструктура не лише економічної безпеки, але й підтримки підприємництва в регіонах України є недостатньою та значно поступається розвиненим країнам світу, вітчизняне законодавство не передбачає належних стимулів створення і розвитку сукупності інституцій безпеки підприємництва, залишаючи їх лише для регіонів та міст, які володіють належними фінансовими засобами та які бажають добровільно працювати у цьому напрямі. Тому вітчизняна мережа інституцій підтримки підприємництва перебуває під загрозою руйнування (йдеться не про кількість інституцій підтримки, а їх можливості).

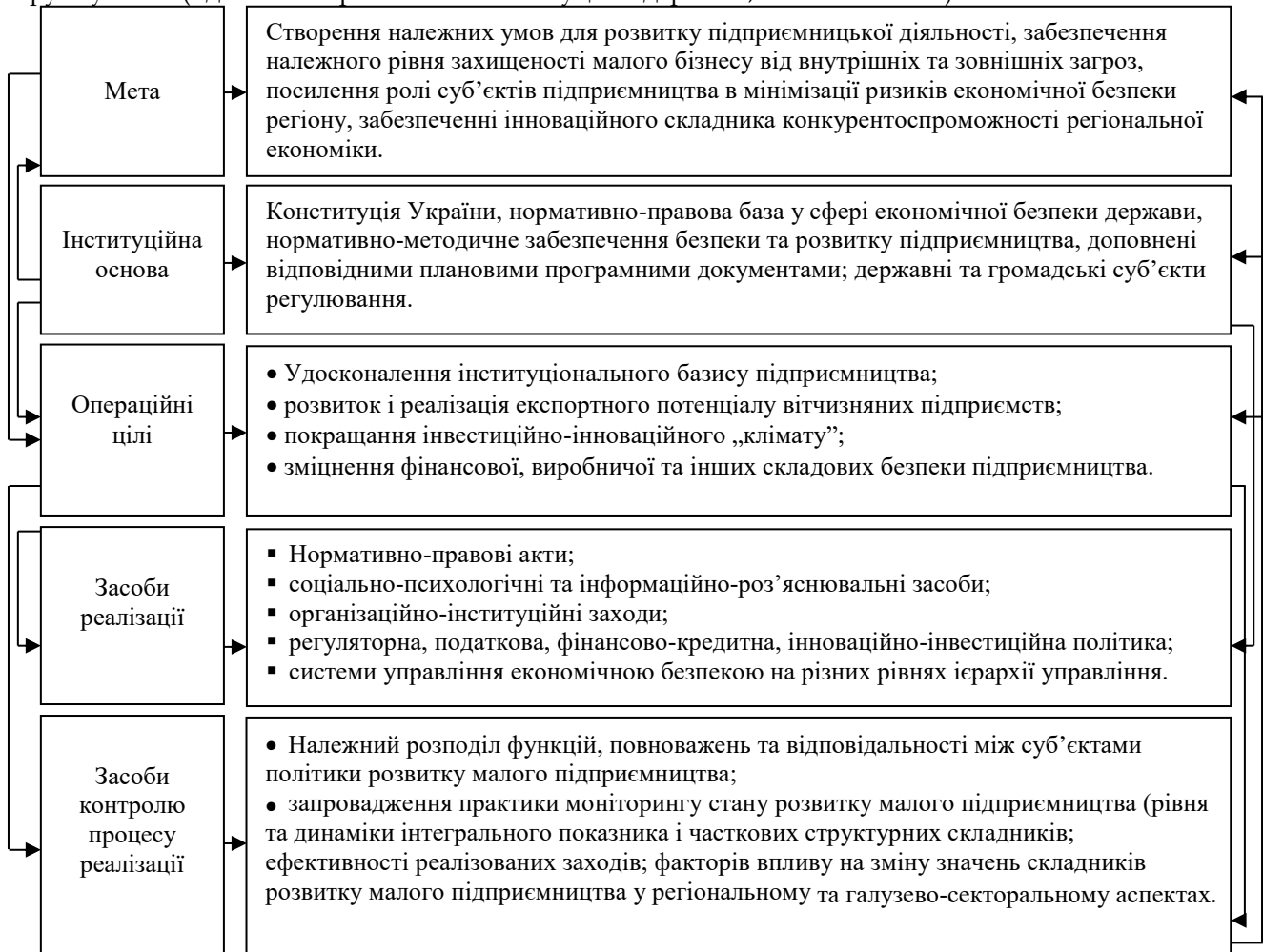

Рис. 1. Стратегічні засади регіональної політики стимулювання розвитку малого підприємництва та забезпечення економічної безпеки регіону

Важливим аспектом удосконалення інституційного середовища економічного механізму розвитку малого бізнесу (спрямованого передусім на відновлення інноваційно-інвестиційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу, коопераційних зв'язків у межах економіки) є сприяння створенню та розвитку техніко-впроваджувальних спеціальних економічних зон (пов'язаних із науково-виробничими та інноваційними завданнями), торгових та промислових зон (для утворення переробних підприємств, складальних цехів, створення промислових зразків та зразків інноваційної продукції, нових технологій виробництва, зорієнтованих на використання регіональних чи локальних конкурентних переваг), здійснення планування і стимулювання розвитку систем якості управління підприємствами промислових територіально-галузових виробничих систем (кластерів), підвищення їх конкурентоспроможності, утворення на базі

асоціативних підприємницьких структур (із забезпеченням відповідного фінансування їх роботи) комітетів розвитку підприємницьких мереж.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Операційні програмні засоби реалізації економічного механізму розвитку малого бізнесу необхідно поєднати з посиленням найбільш загрозливих для безпеки характеристик підприємницького середовища (система оподаткування, дозвільна сфера, ліцензування, державний контроль господарської діяльності, інноваційна інфраструктура, фінансово-інвестиційне та техніко-технологічне забезпечення). До пріоритетних напрямів і засобів регіональної політики в цій сфері слід віднести удосконалення нормативно-методичного забезпечення, активізацію соціально-психологічної, інформаційно-роз'яснювальної та організаційно-інституційної роботи, прозорість та дієвість системи управління розвитком малого бізнесу на різних рівнях ієрархії управління. Ефективний контроль за реалізацією та коригування стратегії розвитку малого підприємництва передбачає належний розподіл функцій, повноважень та відповідальності між суб'єктами регіональної політики, запровадження моніторингу стану розвитку малого бізнес-сектору з метою оцінки динаміки інтегрального і часткових структурних показників, аналізу ефективності реалізованих заходів і факторів впливу на складники поступу і зростання аналізованого сектору, включно з їх впливом на стан економічної безпеки у регіональному та галузево-секторальному вимірі.

Дослідження просторово-територіальних характеристик розвитку малого підприємництва дозволяє стверджувати, що істотною перешкодою підвищення його рівня на субрегіональному рівні залишається тінізація економіки. Виявлення її причин і способів здійснення, негативних наслідків покладено в основу обґрунтування таких науково-прикладних рекомендацій з детінізації економіки на субрегіональному рівні: посилення контролю за обсягами діяльності суб'єктів підприємництва на пільгових умовах оподаткування, звітності та обліку; зменшення обсягів „човникової” та неорганізованої торгівлі; інформування населення про умови започаткування і ведення бізнесу; спрощення погоджувальних та дозвільних процедур; запровадження податкових стимулів до інвестування коштів в економіку малих міст.

Перспективи подальших досліджень мають зосередитися на розробленні конкретних прикладних рекомендацій в частині реалізації механізму забезпечення економічної безпеки регіональної економічної системи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васильців Т.Г., Лупак Р.Л., Волошин В.І. Стратегічні імперативи державної політики протидії гібридним загрозам і забезпечення економічної безпеки України. Економіка України, 2021. № 2. С. 32-51. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.02.032>
2. Васильців Т., Левицька О., Рудковський О. Структурні диспропорції і дисбаланси ринку праці областей Карпатського регіону України в умовах війни: тенденції, загрози, орієнтири політики стабілізації й використання можливостей. Економіка та суспільство. 2022. № 37. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-37>
3. Гринькевич О.С., Садова У.Я., Левицька О.О. Міжнародний досвід моніторингу працевлаштування випускників та шляхи його застосування в Україні. Демографія та соціальна економіка. 2019. № 1 (35). С. 126-138.
4. Жирій К. Ринок праці в Україні: кого шукають роботодавці і що пропонують. URL: <https://www.unian.net/economics/other/rynok-truda-v-ukraine-kogo-ishchut-rabotodateli-i-chto-predlagayut-poslednie-novosti-amp-11961825.html>
5. Мульська О. Міграційні ризики та загрози стабільного розвитку національної економіки як стратегічні об'єкти політики регулювання. Економічний аналіз. 2021. Том 31. № 2. С. 34-43. <https://doi.org/10.35774/econa2021.02.034>
6. Пищуліна О., Маркевич К. Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf>
7. Філатов В. Як зміниться ринок праці в Україні через війну. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/1/685047/>
8. Юрчик І.Б. Взаємозв'язок ефективності ринку праці та його інституційного забезпечення. Науковий Вісник Херсонського державного університету. Економічні науки. 2016. Вип. 17. Ч. 4. С. 109.

REFERENCES:

1. Vasylytsiv, T.G., Lupak, R.L., Voloshyn, V.I. (2021). Strategic imperatives of the state policy of counteraction to hybrid threats and ensuring economic security of Ukraine. *Economy of Ukraine*. no. 2. pp. 32-51. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.02.032>
2. Vasylytsiv, T., Levytska, O., Rudkovskiy, O. (2022). Structural disproportions and imbalances of the labor market of the regions of the Carpathian region of Ukraine in the conditions of war: trends, threats, orientations of stabilization policy and use of opportunities. *Economy and society*. 2022. no. 37. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-37/>
3. Hrynkevych, O.S., Sadova, U.Ya., Levytska, O.O. (2019). International experience of graduate employment monitoring and ways of its application in Ukraine. *Demography and social economy*. no. 1 (35). pp. 126-138.
4. Zhyriy, K. (2022). The labor market in Ukraine: who employers are looking for and what they offer. URL: <https://www.unian.net/economics/other/rynok-truda-v-ukraine-kogo-ishchut-rabotodateli-i-chto-predlagayut-poslednie-novosti-amp-11961825.html>
5. Mulska, O. (2021). Migration risks and threats to the stable development of the national economy as strategic objects of regulatory policy. *Economic analysis*. Vol. 31. no. 2. pp. 34-43. <https://doi.org/10.35774/econa2021.02.034>
6. Pyshchulina, O., Markevich, K. (2022). The labor market in the conditions of war: main trends and directions of stabilization. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf>
7. Filatov, V. (2022). How the labor market in Ukraine will change because of the war. *Economic truth*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/1/685047/>
8. Yurchyk, I.B. (2016). Interrelationship of labor market efficiency and its institutional support. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Economic sciences*, vol. 17, part 4, pp. 109.

ECONOMIC MECHANISM FOR STIMULATING SMALL BUSINESS DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF THE POLICY OF INHIBITING MIGRATION PROCESSES AND STRENGTHENING THE ECONOMIC SECURITY OF THE REGION

VASYLTSIV Taras, SARAHMAN VasyI, MATVEEV Oleksandr, KARAPINKA Maksymilian
Dolishnyi Institute of Regional Research of NAS of Ukraine

The article focuses on the issues of forming and implementing regional policy for the development of small businesses as a significant factor influencing a number of fundamental processes of guaranteeing the stability of the socio-economic system of the region. It is shown that an effective regional policy of supporting small business entities can significantly activate the development processes of this sector of the regional socio-economic system. In turn, the quality of life of the population depends on this, and, therefore, preserving human potential in the critically difficult conditions of war and the socio-economic instability caused by it, overcoming the depression of rural and remote areas of the region, curbing the migration activity of the population. On the other hand, small business also makes a significant contribution to strengthening the economic security of the regional economy, after all, it forms a significant share of GRP (macroeconomic component of security), generates innovative activity (innovative component), provides employment for the population (social security), ensures tax revenues to local budgets (financial security), contributes to increasing export potential (foreign economic security), etc. On these principles, the purpose of the study is to substantiate the instruments and means of regional economic policy to stimulate the development of small businesses in the system of policies to inhibit migration processes and strengthen the economic security of the regional economy.

The scientific novelty of the research results lies in the identification of methodological and applied connections between the formation and implementation of regional policy in the field of stimulating the development of small businesses, curbing migration processes, and strengthening the economic security of the regional economic system. The applied significance of the research results lies in substantiating recommendations for regional and local authorities, the implementation of which can strengthen the socio-economic sustainability, stability and viability of the socio-economic system of the region.

Keywords: region, regional economy, regional policy, economic security, small business, migration processes, inhibition.